

Yeni Adam İlâvesi

KARL MARKS

KAPİTAL

Kısaltan

CARLO CAFIERO

Türkçeye Çeviren
SUPHİ NURİ İLERİ

İstanbul
Bozkurd Matbaası
1936

TÜRKİYE SOSYAL İKTİSADİ ARAŞTIRMA VAKFI

Türkçeye çevirirken

Musa gibi, İsa gibi, Muhammed gibi *Karl Marx* da dünyaya mutluluk vermek için geldi, onlar gibi bir kitap da getirdi, onlar gibi havarilere, ümmetlere malik oldu. Eskiler ahretle uğraştılar ve mazlumlara, bedbahtlara, fakirlere ölümden sonra mutluluk vadettiler, bu yenisi ise ahrette değil, dünyada iyilik vardır ve ben size o iyilikten vereceğim dedi. Eskiler ruha dayandılar, yenisi maddeciliği ileri sürdü. Hasılı eskiler mülkiyeti ve zenginliği kabul ediyorlardı, yenisi mülkiyeti inkâr etti ve fakirleri başa çıkardı.

Ve hepsi birden insanlara bir din, bir iman, bir ümit ve bir gaye verdiler. Bütün bu şeyler eskiler için yarın ve ahret içindi, yenisi için bugün ve dünya içindir. [1]

Marx'ın (Kapital)i her dile çevrildiği halde henüz Türkçeye çevrilmemiştir. Belki de bu eserden daha uzun yıllar mahrum olacağız. Ben burada bu eserin birinci cildinin hulâsasını dilimize çeviriyorum. Hiç olmazsa şimdilik Türkler de bu kadarını okumuş, bilmiş ve anlamış olsunlar.

Şubat 1936

Suphi Nuri İleri

[1] Lâkin şunu da söyleyelim ki Marksizm asla bir din değil, ilmi bir doktrindir. Yukarıdaki izah tarzı sırf bu doktrinın şümülünün tebarüz ettirilmesi içindir.

*Carlo cafiero nun yazdığı kısıtılmış (Kapital) eserini İtalyan-
cadan Fransızcaya çeviren James Guillume bu inkılâpçı İtalyan sos-
yalisti hakkında şunları söylüyor:*

[Cafiero 1846 da İtalyanın Barletta kentinde doğdu
ve 1892 de Mocera'da öldü.

Zengin ve mutaassıp bir katolik ailenin çocuğu idi.
Papasların okulunda okuduktan sonra Napoliye hukuk
tahsili için gitti. Diplomat olacaktı. Fakat Floransada
politikacı ve parlamentocular ile temasa geldikten sonra
bu muhitlerden istikrah etti. Yabancı ülkelere seyahat
ederek fikirlerine yeni bir direksiyon verdi.

1870 de Paris ve Londraya gitti. Londrada Enternasyo-
lin genel meclis üyeleri ve ezcümle Karl Marks ile
tanıştı.

1871 de İtalyaya dönüp enternasyonalin İtalya bölü-
müne girdi ve vazife itibarile Londrada bulunan Fr.
Engels ile muntazaman mektuplaşmağa başladı.

Paris komünü aleyhinde bulunan Mazzini ile savaşılan
Michel Bakounine o sıralarda İtalyan gençliğini Enter-
nasyonale çekiyordu. Aynı zamanda Londra konfransında
Enternasyonalciler birbirlerine giriyorlardı.

1872 de her ne kadar Lahey kongresinde genel mec-

lis zorbalığında muvaffak oldu ise de sonradan idare edenlerin entrikaları ortaya çıkarılarak akıbet 1873 de genel meclis lağvedildi.

Bir aralık Engels'in mektuplarına kanan Cafiero, Bakounine aleyhine yapılan entrikalara kızarak idare edenlere ve genel meclise karşı gelmişti.

Cafiero 1872 de Riminide ilk İtalyan Enternasyonalci federasyonunu kurdu ve Londra ile aynı zamanda münasebetini kesti.

1873 de Bolonyada İtalyan federasyonu kongresinde tevkif edilen Cafiero bir az sonra salıverilmişti. Bu aralık babasından mirasa konmuştu. İsviçreye geçti. İtalyanın sınırında Lokarno yakınlarında Boronata denilen bir villa satın aldı. Orada hükümetlerinin takiplerine uğramış ihtilâlcileri barındıracaktı. Bakounine ile bir kaç Rus ve İtalyan misafir edildi. Fakat fena idare edilen bu miras çabuk tükendi.

1874 de Cafiero İtalyade bir sürü ihtilâl hareketlerine karıştıktan sonra yine villasına karısıyla beraber çekildi.

1874 de Sen Petersburg'da Olympia Koutouzof ile evlenmişti. Fakat büsbütün parasız kalınca 1875 de kendisi Milánoda bir fotoğrafıcının yanına çalışmağa girdiği gibi karısı da sosyalist propagandası yapmak üzere Rusyaya döndü. Fakat karısı orada 1881 de yakalanarak Siberyaya sürüldü.

1876 Bernede toplanan Komünist Enternasyonal-kongresine İtalyan delegesi olarak gönderildi.

1877 de İtalyada bir ihtilâl hareketinin başına geçti

ise de hükümet bu hareketi bastırıp Cafiero ile arkadaşlarını tevkif etti. Bu suretle mağlup ve mevkuf olduktan sonra Fransa, Almanya ve İtalyadaki bütün Sosyalistler gazetelerile aleyhine yazmadık şeyler bırakmadılar ve bu öz idealist ihtilâlcilerin Komünist Enternasyonal ile hiç bir münasebeti olmadığını iddia ettiler. Çünkü bu gençler Enternasyonalî idare edenlerin, K. Marks'ın zorbalığına Bakounine ile birlikte karşı gelmişlerdi. İşte Cafiero İtalyan hapisanesinde iken ve herkesin aleyhinde bulunduğu bir zamanda, İtalyan arkadaşları için K. Marks'ın (Kapital) ini kısaltarak çevirmeğe başladı. O vakte kadar bu kitap İtalyada bilinmeyordu. Cafiero bir çok Fransız, İngiliz, Belçikalı, Hollandalı, İsviçreli, Rus ve Amerikalı Sosyalistler gibi Marks'ın tahakkümcü fikrinin aleyhine bulunmuş ve enternasyonalin içinde bir kişinin diktatörlüğünün kurulmasını kabul etmemiştir. Bununla beraber kendisi Alman mütefekkirinin ilmîne hürmet ediyordu.

1869 da Bakounine'nin Herzen'e yazdığı şu satırlara her halde imzasını koyacaktı :

“Marks'ın Sosyalizm davasına yaptığı muazzam hizmetleri inkâr edemem. O yirmi beş yıldanberi Sosyalizme zekâ, enerji ve samimiyetle çalışıyor ve bu iş de muhakkak hepimizi çok geçti. Marks Enternasyonalin birinci ve esaslı kurucularından ve bizim aleyhimizde bulunmasına rağmen benim gözümde bu hizmeti en büyük bir meziyet olduğunu her vakit itiraf edeceğim.”

Bakounin ile Cafiero şahsî igbirarlarını hiç bir vakit

fikir vadisindeki düşünce ve inanlarına feda etmemişlerdi. İşte bunun içindir ki ilk defa olarak Marks ve Engels'in Manifest'ini komünist Rusçaya 1862 Bakounine çevirmişti. Yine kendisi 1869 da ilk defâ olarak (Kapital) i çevirmeğe başlamıştı.

1877 da Cafiero Marks'ın büyük eserini İtalyaya tammıttırdı. 1878 de hapisten çıkan Cafiero 1879 da Milanoda (Kapital) in kısaltılmışını *Biblioteca socialista*'nin beşinci cildi olarak bastırdı ve yaydı.

Cafiero'nun son yılları feci geçti. Aklını kaybetmişti. Siberyadan kaçan karısı İtalyaya gelip tedavisinde bulundu ise de muvaffak olamıyarak Rusyaya döndü. Kardeşleri Cafiero'yu evlerine aldılar. 1892 de barsak vereminden öldü.

Cafiero'nun kısalttığı (Kapital) Marks'ın 1867 de kendisi bastığı kitaptan alınmıştır. Kitabın aslını okumağa vakti olmıyanların bu kısaltılmış kitap işlerine yarayacaktır.

Nazariye kısmını Cafiero mükemmelen kısaltmıştır. Marksın üslubu karışık ve karanlıktır. Cafiero ise pek açık ve selis bir üslupla yazmıştır. Kitabın inkilâpci ve İngilteredeki işçi sefaletlerine dair olan tarihi kısımlarına önem vermiştir.

Bu kitabın yüz sahifasını okuyan aslının sekiz yüz sahifasının en canlı yerlerini öğrenmiş olacaktır.

Cafiero (Kapital) i J. Roy un Fransızca tercümesinden okumuştur.

BAŞLANGIÇ

İtalya, Mart 1878

(Kapital) i okurken, bu kitabı İtalyanların bilmediklerini ve kimbilir daha da ne kadar zaman bilmeyeceklerini düşünerek, beni hazin bir duygu aldı.

Sonra kendi kendime şöyle dedim, fakat bu böyle ise vazifem bütün kuvvetimle çalışarak artık bundan sonra böyle olmamasını temin etmektir.

Ne yapmalı? Bir çevirme mi? Hayır, asla! Bunun hiç bir faydası olmayacaktır.

Marx'ın eserini yazdığı gibi anlayacak seviyede olanlar şüphesiz Fransızca bilirler ve J. Roy'nun güzel çevirmesine başvurabilirler. Zaten bu çevirmeyi Marx görmüş ve hatta Almanca bilenlerin bile okuyabileceklerini söylemiştir.

Ben başkaları için çalışmalıyım. Bunlar üçe ayrılır:

Birinciler, bir hayli akli ve malûmatı olan işçilerdir.

İkinciler, (Kapital) i asıl metninden okuyup anlayacak kadar malûmat ve tefekküre sahip olmamakla beraber iş tarafına geçen burjuvazinin gençleri.

Üçüncüleri ise, müsait bir toprağa ekildikleri vakit en iyi yemişler verecek olan, güzel bir Pepinyerin daha olmuş nebatları gibi, henüz okullarda bulunan kalbleri bâkir gençlik.

Şu halde benim işim Marx'ın kitabının kolay ve kısa bir hulâsasından ibaret olacaktır.

Bu kitap, asır görmüş bütün bir yalan ve yanlışlıklar binasını yıkan, parçalayan ve rüzgârlara dağıtan yeni hakikati temsil etmektedir. Bütün bir savaştır.

Düşmanın kuvvetinden ve asri fenlerden dehasının çıkarabildiği birçok ve yepyeni silâhlarla, her türlü alet ve edevatle bu savaşa başlayan başbuğın daha büyük olan kuvvetinden dolayı zaferli bir savaştır.

Benim işim bundan pek azdır ve çok mütevazidir. Ben yalnız aceleci bir taraftar sürüsünü, en kolay ve en doğru yoldan, (Kapital)in mâbedine götürmeliyim; ve terekküp ettiği unsurları herkesin gözleriyle görmesi ve ellerile tutması için bu Allâhı yıkmalıyım; ve papasların insan kanile lekeli elbiselerini herkesin görmesi için yırtmalıyım; ve papasların her gün sayısı artan mazlumları kestikleri gaddar silâhları kırmalıyım.

Bu maksatla işe başlıyorum. Herhalde Marx'ın vadini yerine getirerek (Kapital)in ikinci cildini bize vermesi lâzımdır. Bu ikinci cildin ikinci bölümünde (Kapital)in tedavülü ve üçüncü bölümünde tekâmülü sırasında aldığı muhtelif şekilleri ve üçüncü yani sonuncu cildinde dahi dördüncü bölümünü teşkil edecek olan nazariyenin tarihî kısmı incelenecektir.

Ashnda Almanca olarak yazılıp sonradan Rusca ve Francızcaya çevrilmiş olan (Kapital)in bu birinci bölümü şimdi kısaca iş davasının menfaati namına İtalyancaya çevirilmiştir.

Bunu işçiler dikkatle okuyup düşünmelidirler. Çünkü bunda yalnız kapitalist istihsal ve tekâmülünün tarihi değil, aynı zamanda da işçinin mazlumiyetinin de tarihi vardır.

Ve, bu söylediklerimi bitirirken kapitalist biriktirme hâdisesinde cidden alâkalı olan bir sınıfa, küçük mülkiyetçiler sınıfına dahi hitap edeceğim.

Acaba bir vakitler İtalyada pek kalabalık olan bu sınıfın bugün gittikçe azaldığının sebebi nedir? Bunun sebebi pek basittir. Çünkü 1860 danberi bütün asrı ulusların yürüyecekleri yolu, İtalya daha çok süratle almıya başlamıştır; bu yol kapitalist biriktirmeye gider, bu biriktirme İngilterede bugün İtalyada ve öbür asrı ülkelerde olduğu gibi klâsik şeklini buldu.

Küçük mülkiyetçiler, kapitalist biriktirmenin İtalyada büyük mülkiyetçilerin gasıpları ve kilise ile miriye ait malların tasfiyesile neticelenen vaziyeti hatırlıyarak, bu kitapta gösterilen İngiliz tarihinin sahifelerini ibretle düşünsünler. Ruhları ve kalbleri üzerine basan korku bu sarsıntılar ve davalarının aynı ile işçilerin davası olduğuna inansınlar. Çünkü hepsi de akıbet ve çaresiz, asrı kapitalist biriktirme ile şu fecî âkıbet arasında kalacaklardır:

Ya ekmek bulmak için hükûmete satılmak veyahut ebediyen proletaryanın sıkı safları arasında kaybolmak.

Carlo Cafiero

BİRİNCİ BÖLÜM

Mal, Para, Zenginlik, Kapital

Marchandise, monnaie, richesse et capital

Mal iki türlü değeri olan bir eşyadır:

Valeur d'usage kullanma değeri ve *valeur d'échange* değiştirme değeri yani asıl anlamile değer. [İstimal kıymeti ve mübadele kıymeti.]

Meselâ, 20 kilogram kahvem olsa, bunu ya kendi ihtiyacım için istihlâk edebilirim, ya 20 metre bez veya bir ebise veyahut 250 gram gümüş ile -ve eğer kahve yerine bu üç malden birine ihtiyacım varsa onlarla -değiştiririm.

Malın kullanma değeri, *hakikî kalitelere göre*, hâsıl olmuştur. İşte bu kalitelerinden dolayıdır ki, bu mal bizim ihtiyaçlarımızdan herhangi birini tatmine yarayıp öbür ihtiyaçlarımıza yaramaz.

20 kilogram kahvenin kullanma değeri kahvede bulunan kalitelerden dolayıdır. Kahvenin kalitesi herkesin bildiği mayii vermesindedir. Fakat kahvenin bu kalitesi bizi ne giydiren, ne de bize gömleklik kumaş verir.

Bu sebepten dolayı 20 kilogram kahvenin kullanma

değerinden faydalanmamız ancak kahve içmek ihtiyacını duyduğumuz vakittir. Fakat, eğer, bunun aksine olarak, bir gömleğe veya bir elbiseye ihtiyacımız varsa, 20 kilogramlık kahvenin kullanma değerini ne yapacağımızı bilemeyiz, veya daha doğru söylemek için, eğer o malda kullanma değerinin yanında bir de değiştirme değeri olmasaydı onu ne yapacaktık.

Bunun üzerine, ihtiyacı olmadığı bir elbisesi olan ve aksine kahveye ihtiyacı bulunan bir başka adama rast geliriz. O vakit hemen bir değiştirme yapılır. Biz ona 20 kilogram kahve veririz, o da bize elbiseyi verir.

Fakat nasıl oluyor da mallar, birbirinden türlü kaliteleri itibarile başka olmakla beraber, yine kendi aralarında - yani kullanma değerlerinden dolayı - malûm miktarlar ile değiştirilebiliyorlar ?

Bunu zaten söyledik. Çünkü malın kullanma değerinin yanında bir de değiştirme değeri bulunuyor. Şu halde, değiştirme, değerinin yani asıl değer, esas istihsal için gereken insan çalışmasıdır.

Mal işi tarafından hakediliyor ; insan çalışması mala varlık veren doğurucu cevherdir. *Substance génératrice.*

Demek oluyor ki bütün mallar, kaliteleri itibarile kendi aralarında başka başka olmakla beraber, cevherlerinde yine birdirler, çünkü damarlarında aynı kan bulunan aynı babanın kızlarıdır.

Eğer 20 kilogram kahve bir elbise veya 20 metre bez ile değiştiriliyorsa, bunun sebebi, 20 kilogram kahve istihsal etmek için, tabii bir elbise veya 20 metre bez yapmak için aynı miktarda insan işi gerektir.

Şu halde değerın cevheri insan işidir ve değerın büyüklüğü bu insan işinin büyüklüğü ile tayin edilmiştir.

Değerın cevheri her malda birdir :

Değerın ifadesi olmak itibarile malların kendi aralarında hepsi müsavi - yani hepsi birbirile değiştirilme kabiliyetli - olması için yapılacak şey büyüklükleri müsavatlaştırmaktır.

Değerın büyüklüğü işin büyüklüğüne bağlıdır :

On iki saatlik işle yalnız altı saatte yapılan işin iki misli bir değer elde edilir.

Şu halde, belki birisi diyebilir ki, bir işçi, beceriksizlik veya tenbelliğinden dolayı, yavaş çalıştıkça o nisbette istihsal ettiği değer artar.

Bunun kadar yanlış birşey olamaz.

Değerın cevherini yapan Paul veya Pierre'in işi değildir, belki orta bir iştir, bu işe her vakit müsavidir ve buna sadece Sosyal iş derler. *Travail social*.

Herhangi bir istihsal merkezinde orta bir ustalık ve orta bir kuvvetle çalışan bir işçinin vasatı olarak yaptığı iştir.

Malın aynı zamanda hem kullanma ve hem de değiştirme değeri diye iki karakteri olduğu bilinmelidir. Herkese faydeli olan bir işle malın doğacağı anlaşılır. Meselâ, hava, tâbiî çimenlikler, bakir toprak vesaire.. Her ne kadar insan için faydeli iseler de birer değer teşkil etmezler, çünkü bunlar insan işinin ürünü (mahsul) ve binaenaleyh birer mal değillerdir.

Bir bakımdan da, başkasına faydalı olamayacak olan

eşyayı biz sırf kendimiz kullanmak için imal edebiliriz. bu takdirde biz mal istihsal etmiş olmayız; ve ne başkaları, ne de kendimiz için hiç bir faydaları olmayan eşya imali için çalıştığımız vakit yine mal istihsal etmiş olmayız.

Demek oluyor ki, mallar kendi aralarında değiştirilir, yâni malların biri öbürünün muadili olarak ortaya çıkar.

Değiştirmelerin en büyük kolaylığı için muadil olarak herhangi bir malın kullanılmasında her vakit anlaşılabilir. Böylece bu mal -umumî muadil yâni para olmak için- öbür malların arasından çıkar ve onların karşılıklarına geçer.

Şu halde para, alışkanlık veya kanunun emri ile umumî muadil vazifesini monopolize eden maldır.

Bizde gümüş ile böyle oldu.

Yoksa eskiden 20 kilogram kahve, bir elbise, 20 metre bez ve 250 gram gümüş kendi aralarında farksız olarak değiştirilirdi, bugün, 20 kilogram kahve, 20 metro bez, bir elbise her biri 250 gram gümüş eden üç maldır denecektir.

Fakat gerek değiştirme işi bir maldan öbürüne hemen yapılsın, gerek para vasıtasile olsun bunun kanunu her vakit birdir. Eğer değiştirme değerleri (müsavi) denk değilse hiçbir vakit bir mal bir başkasile-eğer birini elde etmek için gereken işe denk değilse -değiştirilemez.

Bu kanunu unutmalıdır. Çünkü bundan sonra söyliyecelerimizin hepsi onun üzerine dayanmaktadır.

Bir defa para ortaya çıktıktan sonra, malın mal ile doğrudan doğruya veya anide değiştirilmesi hemen durur.

Artık, mallar hep para vasıtasile değiştirilecektir: Şöyle ki, başkasına devredilmek istenilen bir mal, önce, paraya çevrilmelir, ondan sonra da para yine mala geçmelidir.

Şu halde değiştirmenin formülü sürekli bir mal zenciri olmayacaktır, belki mütevali bir mal ve para zenciri olacaktır. İşte :

Mal — para — mal — para — mal — para.

[Morehamsis - monnail].

Şu halde, bu formülde malın mütevali tahavvüllerinin dairesinde bulduğumuz gibi, aynı zamanda da, para tarafından devredilen çenberi de bulmuş oluyoruz. Ve biz sermayenin formülünü de bu formülden çıkaracağız. Birlikmiş bir takım mal veya aynı şey olan paraya sahip olduğumuz vakıt, bir miktarda zenginliğe sahip olmuş bulunuyoruz. Eğer bu zenginliğe biz bir vücut, yani ilerlemeğe uygun bir uzviyet verebilir isek, kapitali elde etmiş olacağız.

İlerlemeğe uygun bir vücut veya bir uzviyet edinmek doğmak ve çoğalmak demektir. Ve filen, kapitalin asıl ve esas paranın çoğalmasını temin etmek imkânına dayanır.

Meselenin halli : Kapitali doğuracak çarenin bulunması, şu başka meselenin halline bakar: Paraya para doğurmak çaresini bulmak, veyahut: Gitgide parayı çoğaltmak çaresini bulmak.

Mallar ile paranın çevirdikleri çenberi gösteren formülde para tabirine sürekli çoğalmayı gösteren, meselâ bir rakkam ile göstererek, bir işaret ekliyelim. Şunu elde edeceğiz :

Para — mal — para 1 — mal — para 2 — mal — para 3. İşte kapitalin formülü.

İKİNCİ BÖLÜM

Kapital Nasıl Doğar?

Kapitalin formülü dikkatle incelenirken son analizde, kapitalin doğuşu meselesi şundan ibaret olduğu görülür.

Maliyet fiyatından fazla gelir getiren bir mal bulmak. Öyle bir mal bulunmalı ki, elimizde oldukça, değeri art-sın. Sattığımız vakit alır iken ödediğimiz paradan daha fazlasını elde edelim.

Hasılı o malın elastiki olması gerektir. Çünkü o mal elimizde oldukça, bir az çekilerek, değeri büyütülebilir.

Bu acayip mal hakikatta vardır ve adı da iş kabiliyeti veya iş kuvvetidir. İşte parası olan, biriktirilmiş bir zenginliği (servet) olan adam o biriktirilmiş paradan kapital doğurtmak isteyerek iş kuvveti aramak için pazara gidiyor.

Kendisini takip edelim. Pazarda geziniyor ve orada işçiye rast geliyor. Oda oraya, biricik malik olduğu malı iş kuvvetini, satmaya gelmiş.

Fakat işçi bu kuvveti toptan ve birden satmıyor, işi ni yalnız kısmen satıyor. Muayyen bir zaman, bir gün,

Bunların birincisi mutlak artık - değer idi, ikincisi ise nisbî artık - değerdir. Nisbî artık değer zarurî işin azalmasına dayanır, zarurî işin azalması gündeliğin azalmasına dayanır, gündeliğin azalması işçiye lâzım olan şeylerin fiyatının azalmasına dayanır: Şu halde nisbî artık-değer işçinin ihtiyacı olduğu malların fiyatının azalmasına dayanır.

Nisbî artık-değeri elde etmek için daha kolay bir çare vardır denebilir. O da işçiye hakkı olandan daha az bir gündelik vermek yani malının - iş kuvvetinin tam fiyatını ödememektir.

Filiyatta pek sık tatbik edilen bu çare bizce nazarı dikkate alınamaz, çünkü ancak biz değıştirme kanununun son derece mükemmel tatbikini kabul ediyoruz. Bu kanuna göre bütün mallar, ve binaenaleyh hattâ iş kuvveti bile, hakikî değerleriyle alınıp satılmalıdır.

Bizim kapitalist, şimdiye kadar gördüğümüz gibi, pek namuslu bir burjuvadır, ve kapitalini arttırmak için kendine lâıyk olmıyan bir çareye hiçbir vakit, baş vurmayacaktır.

Farz edelim ki, bir iş gününde, bir işçi, kapitalistin beherini 7,50 franka sattığı bir maldan yedi tane is ihسال etmiş bulunsun, ve çünkü bu malın değerinde ilk madde ile iş aletleri 1,50 frank ve on iki saatlik iş kuvveti de 6 frank etsin. Birleşen bu üç unsurun yekünü 7,50 frank eder. Kapitalist, malının ettiği 7,50 frankın değerinde 3 frank bir fazla - kâr ile her malda da 50 santim buluyor, çünkü işçinin gündeliği 3 frank ve ilk madde ile iş alet-

lerinin de masrafı 1,50 frank olduğuna göre her mata' için 75 santim sarf etmiş ve her birinden 1 frank 25 kazanmış olsun.

Farz edelim ki yeni bir iş sistemi ile veyahut yalnız eski sistemin ıslahiye kapitalist istihsali iki misli arttırmağa muvaffak olsun ve günde yedi mata' yerine on iki elde etmiş bulunsun. Eğer altı mata'a ilk madde ile iş aletleri 1 frank 50 nisbetinde giriyor ise şimdi on iki mata de 3 franga girecektir, yani yine her mata için 25 santim.

Bu 3 frank kapitalistin işçiye iş kuvvetinin kullanılması olarak on iki saatte on iki 3 frankla 6 frank eder. Bu ise on iki mata'ın maliyet fiyatını teşkil eder. Binaenaleyh kapitalistle her bir mata 50 santime gelir ve buna artık - değerın düzinesi (3 frank) yani 25 santim eklenir. Şu halde her mata 75 santim etmiş oldu. Kapitalistin şimdi çarşı da iki misli fazlalaşan malını satmak için daha büyük bir revaca ihtiyacı vardır. Ve buna muvaffak olmak için de malın fiyatını biraz azaltıyor. Başka tabir ile kapitalist matalarının çarşıda iki misli nisbetinde satılması için yeni bir sebep bulmağa mecburdur, ve müşteriye bu sebebi fiyatleri azaltmakla gösterecektir. Binaenaleyh matalarını eski fiyatları olan 1 frank 25 ten biraz daha ucuza satacaktır, fakat bunları bugün ettikleri 75 santimden de fazlaya satacaktır. Meselâ, her birini 1 franga satacaktır ve bu suretle matalarının revacının iki misli artmasını temin etmiş bulunacaktır.

Bunlardan bugün altı frank kazanıyordu, ilk üç frank

artık - değer ve ikinci 3 frank ta farkı temsil eder. Bu 12 ile darp edilerek her mata'ın değeri ile (75 santim) satış fiatı (1 frank) arasında bir farktır.

Görülüyor ki, kapitalist istihsalin bu artmasından büyük bir kâr elde etti. Bütün kapitalistlerde endüstrilerinin verimini arttırmakta fazlaca alâkalıdır ve her gün her türlü istihsalde böyle yapmağa da muvaffak oluyorlar. Fakat fevkalâde kârlarını yani malın asıl değeri ile satış değeri arasındaki farkı temsil eden kârlar çok sürmez. Çünkü mecburî bir surette herkes de bu ıslah edilmiş yeni sistemi tatbika başlar. Ve o vakitte netice olarak malın satış fiatı hakikî değerine getirilmiş olur: Eskiden bu değer 1 frank 25 idi, ve mata 1 frank 25 satılıyordu. Bugün artık değer 75 santimedir ve mata 1 franga değer fakat 75 santime satılıyor. Fakat kapitalist, eğer malın değeri ile satış fiatı arasındaki farktan hasıl olan artık kârı yoksa bile yine artık - değerinin topunu muhafaza eder: Bu artık - değer yalnız altı olacağına on iki mata üzerine taksim edilmiştir, fakat on iki matada altı mata'ın istihsal edildikleri zamanda istihsal edildiklerinden yani on iki saatlik işte, artık - değer yine aynı ile kalmıştır ve son bir netice olmak üzere de on iki saatlik bir iş günü için 3 frank artık - değer elde edilmiş bulunur. Fakat bu iki misline çıkmış bir istihsal ile olur.

Bu istihsalin fazlalığı işçiye lâzım olan mallara dokunduğu vakit iş kuvvetinin fiatının düşmesini mucip oluyor ve bu da zarurî işin azalmasını ve nisbî artık - değeri doğuran fazla işin çoğalmasını intaç ediyor.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Kooperasyon [1]

Henüz kapitalizmin fiil ve hareketlerle uğraşalı çok olmadı. O, bu vakit içinde mutlaka zenginleşmiştir. Atölyesine dönelim, belki orada dostumuz pamuk ipliği yapan işçiyi tekrar görebilmek zevkine malik oluruz. İşte geldik girelim.

Ne hayret! İş başında artık bir değil, belki askerler gibi her biri sessiz ve muntazam dizilmiş bir çok işçi görüyoruz. Bunların başında iş başları ve kontrolörler eksik değil, bunlar subaylar gibi emirler vererek ve emirlerinin tamamen yapılmasına dikkat ederek, sıralar arasından geçiyorlar, her şeyi görüyorlar. Kapitalistin ise

[1] Kooperasyon kelimesi burada etimolojik anlamında alınmıştır, (co - opération) sadece müşterek bir işe karışmak demektir. Bugünün dilinde, kooperativ iş işçilerin yaptığı iş demektir. "Her biri işe ve zarara ortak olan işçiler bir patrona gündelik karşılığında işlerini vermekten ise, biriktirmelerile işlerini birleştirerek kendileri bizzat bir endüstriyi başarmaları" dır. Hatzfed-Darmesteter sözlüğü kooperativi böyle tarif ediyorsada Marx bunu başka türlü anlıyor, ona göre bu kelimedden maksat «müşterek kuvveti, kendi menfeatine olarak idare edip faydalayan patronun evine ve hizmetine komaktır.» J. G.

hattâ gölgesi bile görülmüyor. İşte içeriye yol veren bir camlı kapı açılıyor, belki odur? Göreceğiz. Oradaki ciddi bir şahsiyet, fakat bizim kapitalist değil. Amirleri yeni gelen adamın etrafında telâş gösteriyorlar ve büyük bir dikkatle emirlerini alıyolarlar. Derken bir elektrik zilinin sesi geliyor, bir memur koşup kulağını tavandan duvarın boyunca inen madenden bir telin ucuna koyuyor, ve hemen direktöre patronun kendisile görüşmek istediğini haber veriyor.

İşçi kalabalığı arasında eski tanıdığımız pamuk bükücüsünü arıyoruz, ve nihayet onu işine fazla dalmış olarak bir köşede buluyoruz. Rengi kaçmış ve zayıfalmış, yüzünde derin bir hüzün okunuyor. Onu bir vakit pazarda iş kuvvetini satmak için paralı adamla, ve fakat müsavatla, pazarlık ederken görmüştük. Fakat bugün o iki adamı birbirinden ayıran mesafe ne kadar uzamıştır! Şimdi artık o, atölyeyi dolduran halk arasında kaybolmuş ve fazla uzamış bir iş günü ile ezilmiş bir işçidir. Paralı adam ise, artık büyük kapitalist oluverince Olympe'in üstünde bir Allah gibi kuruluyor ve oradan ümmetine bir sürü elçiler, resuller ile emirler gönderiyor.

Acaba ne oldu? Pek basit. Kapitalist zenginleşti. Kapitali pek fazla arttı, ve, yeni ihtiyaçlarını tatmin etmek için, kapitalist kuvvetlerin birleşmesile yapılan işi, yani kooperativ işi tatbik etti.

Yine koperativcilik kelime ve anlamı hakkında (koperativcilik)-Sühulet kütüphanesi - ve (koperativler) - Yüksek İktisat ve Ticaret mektebi neşriyatından- adlı kitaplarımıza bakınız.

Suphi Nuri İleri

Eskiden bir iş kuvvetinin çalıştığı bu atölyede bugün birçok iş kuvvetinin kooperasyonu görülüyor. Artık kapital çocukluktan çıktı ve ilk defa olarak kendi hakiki şekliyle kendini gösteriyor.

Kapitalin kooperasyonda bulduğu faydeler dört bölüme ayrılabilir:

1 — Birinci faide, kapital kooperasyonda sosyal iş anlamını kuvveden fiile çıkarıyor. Birinci bölümümüzde zaten söylediğimiz gibi, işin sosyal kuvveti, herhangi bir istihsal merkezinin vasatisile ve orta bir ustalık derecesile çalışan bir miktar işçiden ibaret olduğuna göre, hsr şahsî iş kuvveti az çok vasatî veya sosyal kuvvetten uzaklaşacaktır. Binaenaleyh bu ise bir atölyede büyük bir iş kuvveti miktarını bir araya getirerek yani kooperasyon tatbik olunarak elde edilebilir. [1]

2 — İkinci faide, iş aletlerinin tasarrufudur. Aynı atölye aynı kaloriferler vasaire, eskiden bir işçiye faide verirken şimdi birçok işçinin işine yarayacaklardır.

3 — Üçüncü faide, iş kuvvetinin artmasıdır. «Bir süvari bölüğünün hücum kuvveti veya bir piyade alayının dayanma kuvveti teker teker her bir süvari veya piyadenin sarf ettikleri şahsî kuvvetlerin mecmuuna göre tamamen nasıl değişir ise aynı ile hep birlikte ve beraberce aynı ve ayrılamayan bir işte çalıştıkları vakit ortaya çıkan mekanik kuvvette de teker teker çalışan işçilerin mekanik kuvvetleri de değişir.» [2]

[1] Destut de Tracy buna "Concours de forces," yani kuvvetlerin beraber çalışması (Marx'ın notu.)

[2] Marx. Sayfa 141

4 — Dördüncü faide, tek kuvvetle yapılması mümkün olamayan veya pek na tamam bir surette mümkün olan işleri kuvvetlerin bir araya getirilmesile yaptırmak imkânı, tek bir işçinin hatta elli saat çalışmakla bile yerinden kımıldatamayacağı kocaman cisimleri bir saatta 5¹ işçinin nasıl kaldırdığını görmeyen var mıdır? 12 saatta bir tek işçinin çıkaramayacağı pek ağır bir malzemeyi nasıl olupta 12 işçinin bir saatta yapının alt katından üstüne kadar kurulan iskeleden çıkardıklarını görmeyen var mıdır?

20 Dülgerin birgünde yaptığı işin 20 günde bir dülgerin yaptığı işten daha çok fazla olduğunu kim anlamazlık eder?

«Kooperasyon kapitalist istihsalin en esaslı usulüdür.» [1]

---

[1] Marx sayfa 145.

ALTINCI BÖLÜM

İş bölümü ve manüfaktür

Kapitalist, bir malın hazırlanması için lâzımgelen türlü kısımları yapan işçileri atölyesine topladığı vakit kooperasyona hususî bir karakter verir : İş bölümünü ve manüfaktürü kurar. Manüfaktür ise «azaları insanlar olan bir istihsal taazzuvundan» [1] başka birşey değildir.

Her ne kadar manüfaktür (imalâtaane) her vakit iş bölümünün üzerine kurulmuş isede yine iki muhtelif asıldan gelmektedir. Evet, bazı işlerde, manüfaktür aynı atölyede bir malın yapılması için lâzımgelen türlü muameleleri, (opération) hep bir araya toplamıştır. Bu muameleler aslında birbirinden ayrı ve başka idiler ve her biri başka türlü zenaat idi. Bir takımlarında ise, bir atölyede toplamakla beraber bir malın yapılması için vaktile bir küleşkil eden türlü muameleleri birbirinden ayırdı.

«Bir araba eskiden birbirinden müstakil birçok zenaatkârın müşterek işinin mahsulü idi. Meselâ tekerlekçi, saraç, doğramacı, çilingir, çenberci, tornacı, sırmacı, camcı, boyacı, cilâcı, yaldızcı ve saire gibi. Bugün ise karöseri yapan manüfaktür bunların hepsini aynı yerde topladı,

[1] Marx sayfa 146.

hepsi aynı zamanda elden ele çalışıyorlar. Evet, bir araba yapılmadan yaldızlanamaz, fakat aynı zamanda birçok araba birden yapılır ise yaldızcı hazırlanan arabaları yaldızlamakla sürekli bir surette uğraştırılabilir. Öteki arabalar ise aynı zamanda imalin başka bir safhasında bulunurlar». [2]

Bugün manüfaktür tarafından bir iğnenin yapılması yirmiden fazla kısmı işe bölünmüştür ki bunların hepsini eskiden bir tek iğneci yapardı. Şu halde manüfaktür bazan birkaç zenaatı bir araya topladığı gibi bazan da bir zenaatı birkaç taneye bölüyor demektir.

Manüfaktür iş kuvvet ve aletlerini çoğalttığı gibi aynı zamanda da onları mütemadiyen bir tek iptidai muameleye hasrı tatbik edilerek daha ziyade sade ve teknik bir hale koyuyor. Kapitalin bir tek ve sürekli ve aynı iptidai muamelede her bir iş kuvvetini spesiyalize etmek suretile manüfaktürden elde ettiği faideler pek büyüktür. İş kuvveti birçok şiddet ve vuzuh kazanmaktadır. Bir tek kişi tarafından yapılan bir malın muhtelif safhaları arasındaki vaziyetlerin bütün aralıkları, eğer o kimse her vakit aynı işi yapar ise, birden ortadan kalkar.

Artık bundan böyle işçi bütün bir zenaatı öğrenmeğe mecbur değildir, fakat yalnız bu mesleğin bir tek sade muamelesini öğrenecektir, bunu da bütün bir mesleği öğrenmek için gereken vakit ve sarfiyattan daha az bir vakitte ve daha az sarfiyatla öğrenir. Bu sarfiyat ve vakit azalmasının neticesi de fazla iş ve artık - değer artma-

[2] Marx sayfa 147.

sıdır. Çünkü iş kuvvetinin elde edilmesi için gereken vakti azaltan herşey fazla iş alanını büyültür.

Kapitalist, tam bir tufeyli gibi, işin sırtından hergün daha ziyade semirir ve işçide bundan hayli müteessir olur.

«Manifaktür şahsî iş usulünü baştan aşağı inkılâplaştırır ve iş kuvvetine kökünden taarruz eder. Manifaktür mahsul veren bütün bir kabiliyet acun zararına olarak iş çabukluk ve hafifliğini müthiş bir surette arttırarak işçiyi bozar. Tıpkı La Plata devletlerinde içyağını veya derisini almak için bir öküz ve manda feda ettikleri gibi.

«Bir defa bölünen ve bir defa daha bölünen ve birkaç kişiye taksim edilen yalnız iş değildir, fakat kısmî bir işin otomatik parçası haline gelen, parçalanan ve metamorfoze olan asıl ferdin kendisidir. Hatta o kadarki Ménénus Agrippa'nın insanı kendi vücudunun bir kısmı gibi gösteren saçma masallarının kuvveden file çıktığı zannolunur. Dugalt Stevart manifaktür işçilerine *işin teferruatında kullanılan canlı otomat* diyor [1] «aslında işçi istihsalin maddî aletlerine malik olmadığı için kapitaliste iş kuvvetini satıyordu. Şimdi artık ferdi iş kuvveti ancak satılmak suretile mevcut olabiliyor. Bu kuvvet satıldıktan sonra ve ancak kapitalistin atölyesinde bulunduğu bir küme içinde harekete gelebiliyor. Seçilmiş ulus Jehovah'ın mülkü olduğunu alnında yazılı olarak taşıdığı gibi iş bölümünde manifaktür işçisine kapitalin mülkü imiş gibi bir damga uruyor.»

[1] Otomat kendi kendine işleyen makine demektir, meselâ otomobil kendi giden araba gibi. S. N. İ.

Storch diyor ki :

[Elinde bütün bir zenaat bulunan işçi mesleğini kullanmak ve yaşamak vasıtalarını bulmak için her yere gidebilir. Öteki (manüfaktür işçi ise) bir teferruattır, arkadaşlarından ayrıldığı vakit artık onun ne iktidarı, ne de istiklâli kalır ve kendisine tatbik edilmek istenilen kanunu kabule mecbur bulunur.]

«İstihsalin fikri güçlükleri, bütün öbür taraflardan kaçtıkları için, yalnız bir taraftan ilerlerler. Parçacı işçilerin kaybettikleri, kendilerine karşı olarak, kapitalde toplanırlar. Manüfaktür iş bölümü onların karşısına -âdetâ başkasının mülkü ve kendilerine tahakküm eden bir güç imiş gibi -istihsalin fikri güçlüklerini koyar. Zaten bu ayrılık basit kooperasyonda bile başlar, orada kapitalist tek başına işçiye karşı, kollektif işçinin birliğini ve iradesini temsil eder, sonra da bu işçiyi parçacı bir köle yapan Manüfaktür de ilerler. Ve en sonunda da, fenni işten ayran, fenni kendinden müstakil bir istihsal kuvveti yapan, ve bu istihsal kuvvetini de kapitalin hizmetine sokan büyük endüstride tamamlanır.

«Manüfaktür'de kollektif işçinin ve netice itibarile kapitalin sosyal ve istihsal kuvveti olarak zenginleşmesinin şartı işçinin ferdî istihsal kuvvetinin fakirleşmesini mucip olur.»

Ferguson diyor ki :

[Cihalet hurafatta olduğu gibi endüstrinin de ana-sıdır. Muhakeme ve tahayyülde aldanmak kabiliyeti vardır, fakat ayak veya eli kımıldatmak alışkanlığı

bunlara bağılı değildir. Bu böyle olunca denebilir ki Manüfaktürlerde mükemmellik demek-atölyenin, kısımları insanlar teşkil eden, bir makine telâkki edilebilmesi için-zekâdan vazgeçilmesinden ibarettir.]

Ve hattâ on sekizinci asrın ortasında bazı Manüfaktürler, fabrikanın esrarını gizlemek üzere, ve bir takım sade işlerin gördürülmesi için, tercihan yarım aptal işçiler kullanırlardı.

Adam Smith diyor ki:

[Birçok adamların zekâsı, zarurî olarak, her günkü işlerine uygun bir surette ilerlerler. Bütün hayatı basit birkaç iş görmekle geçen bir adamın zekâsını kullanacak hiçbir fırsatı yoktur. O adam, umumiyet itibarile, bir insanın olabileceği kadar manasız ve cahil olur.]

Parçacı işçinin hayvanlaşmasını tasvir ettikten sonra Adam Smith şöyle devam ediyor:

[Hareket etmeyen hayatının yeknesaklığı aynı zamanda ve tabiatile zekâsının cesaretine de dokunuyor.. ve hattâ vücudunun enerjisini harap ederek kuvvetini yapmasını öğrendiği fer'î işten başka bir yerde - şiddetli ve devamlı bir surette kullanmaktan âciz bırakıyor. Hasredildiği özel işteki ustalığı böylece fikrî, sosyal ve savaşı meziyetlerine rağmen elde edilmişe benziyor ve her endüstriyel ve medenî sosyete de o zavallının mutlaka düşeceği hal budur, yani ulusun büyük kümesi.]

İş bölümünün neticesi olarak halk kümelerinin hakkının kaybedilmemesi için Adam Smith devlet tarafından herkesin hiç olmazsa biraz okutulmasının tanzim edilmesini

tavsiye ediyor. Adam Smith'in eserlerini Fransızcaya çeviren ve anlatan Germain Garnier daha makul düşünerek üstada bu noktada itiraz etti. Zaten böyle bir mütercimim Birinci Napoleon'un birinci imparatorluğunda âyan meclisi azalığına getirilmesine şaşmamalıdır. Garnier: İş bölümünün en esaslı kanunlarına halkın okutulması dokunuyor ve eğer halk okutulursa *bütün sosyal sistemi-miz* mahvolur.. diyor ve sonra da şunları ilâve ediyor:

[Bütün öteki iş bölümleri gibi mekanik iş ile fikrî iş arasındaki iş bölümü de, sosyete daha zengin bir vaziyete gittikçe, daha kuvvetli ve daha keskin bir surette buna karşı geliyorlar. Bu bölüm, bütün öteki bölümler gibi, geçmiş ilerlemelerin bir neticesi ve gelecek ilerlemelerin de bir sebebidir.... Binaenaleyh hükümet bu iş bölümüne engel olmıya ve tabii yürüyüşünde geciktirmeye çalışmalıdır? Çalışan iki iş sınıfını birleştirmek için hükümet kamusal gelirlerin bir kısmını sarfetmeli midir?] Garnier sosyete kelimesini kapital, taşınmaz mülk mülkiyeti ve bunları koruyan devlet anlamında kullanıyor.

«Genel olarak, sosyetedede vücut ile fikrin herhangi bir cılızlığı zaten iş bölümü için lâzımdır. Fakat Manfaktürde sarfedilen müddet iş kollarının bu sosyal ayrılığını çok uzağa götürdüğü gibi aynı zamanda da kendine has olan iş bölümü ile hattâ ferde hayatının kökünde bile taarruz ediyor. Ve bu suretle işte kendisi ilk defa olarak *patoloji endüstriyel* için aletler buluyor. Padone'de ameli tıp Profesörü olan Ramazzini 1713 de Demorbis artificum (zanat-kârların hastalıkları) adlı kitabını çıkardı. Kendinden

sonra gelen yazıcılardan da anlaşıldığı üzere büyük endüstri devrinin açılması işçilerin hastalıkları katalogu tabiatile pek fazla uzadı: Dr. A. L. Fonterel, Paris 1858 ve Edouard Reich, Erlangen, 1858 vesaire ve bir de 1854 de İngilterede Society of Arts ile kamusal sağlık hakkında resmî raporlar gibi.» [1]

D. Urquhart diyor ki :

[Bir insanı, *eğer bir mahkûmiyet ilâmına müstahak olmak ise*, ikinci derece bölümlere ayırmak idam etmektir, ve *eğer buna müstahak olmamış ise* katil etmektir. İş bölümü bir ulusun katli demektir.] Hegel'in iş bölümü hakkında pek imansız kanaatları vardı.» [2] [hukuk felsefesi] adlı kitabında Hegel diyor ki : [Münevver adam anlamından evvelâ başkalarının bütün yaptıklarını yapabilenler anlaşılmalıdır] «kapitalist şeklinde, iş bölümü, ancak nisbî artık - değeri elde etmek için bir özel metottur, yani işçinin aleyhine olarak *ulusal zenginlik* denilen kapitalin verimini arttırmaktır. Bu ulusal zenginlik işçinin aleyhine ve münhasıran kapitalistin menfaatına olarak işin sosyal iş kuvvetini arttırdığı gibi kapitalin iş tahakkümünü temin için yeni şartlar halkediyor. Eğer, bir yandan, bu ulusal zenginlik tarihi bir ilerleme ve bir sosyetenin ekonomik ilerlemesinin safhası gibi görünüyorsa (de, aynı zamanda da, öbür yandan soygunculuğun medeni ve ince bir vasıtasıdır.» [3]

[1] Marx — Sahife 156

[2] Marx — Sahife 157

[3] Marx — Sahife 158

YEDİNCİ BÖLÜM

Makine ve büyük endüstri

(Ekonomi politik prensipleri) adlı kitabında John Stuart Mill diyor ki :

[Bugüne kadar yapılan bütün mekanik icatların herhangi bir insanın gündelik işini hafifletmediğini insan kendi kendine sorabilir.]

«Mill şöyle [Başkasının işi ile yaşatılmayan bir insan] diye söylemeli idi. Çünkü makineler muhakkak bir surette bir sürü avare kibarların sayısını arttırmışlardır. Zaten makinaların kapitalist bir surette tatbikinin amacı işçilerin yorgunluklarını gidermek değildi. İş istihsal kuvvetinin diğer tekâmülleri gibi, bu tekâmüllerin istimali de, yalnız malların fiyatının azaltılması içindir, yâni işçinin yaşamasını temin için çalıştığı iş gününün bir kısmını *kısaltmak* ve bu iş gününün kapitaliste bedavaya mal olduğu ve kâr temin ettiği öteki kısmını da *uzaltmak* için, bu *artık - değer* elde etmek için bir usuldür.» [1] Fakat acaba kim işçileri düşünür? Kapitalistin kendisile uğraşması yalnız onu en iyi usul ile soymasını öğrenmek içindir. İşçi iş kuvvetini satıyor ve kapitalist de *artık - değeri*

[1] Marx — Sahife 161

ile kapitali doğuran ve çoğaltan biricik mal diye onu satın alıyor. Şu halde kapitalist münhasıran ve yalnız her gün daha çok miktarda artık - değer elde etmek için uğraşiyor. Mutlak artık - değerın kaynaklarını tükettikten sonra nisbi artık - değeri buldu. Şimdi makinalarla, aynı zamanda ve eski nisbetle, iki defa, dört defa, on defa fazla mal elde edebildiğini görüyor ve makinaları kabul ediyor. Kooperasyon, manüfaktür, büyük endüstri olmak için, böylece değişiyorlar ve sonunda atölye fabrika oluyor.

İş bölümü ile işçiyi malül edip aynı ve bir tek işi yapmağa onu mecbur eyledikten sonra kapitalist bize daha hazin bir manzara gösteriyor. İşçinin elinden - kendisine sanatını ve tam adamlık halini hatırlatan-biricik imtiyazını koparıyor ve bu imtiyazı makineye veriyor. Kapitalist makinaya hareket kuvveti rolünü ve işçiyeye de el işini yapmasını vereceğine makinenin kendisini iş ve alet organı yapıyor ve artık işçiyeye yalnız bekçi ve bazan da muharrrik vazifesi veriyor.

Makinaların kabulü ile nisbi artık - değer hakkında söylediklerimiz hatırlanırsa. Evvelâ kapitalist büyük bir menfaat elde ediyor. Fakat mekanik istihsal sisteminin yayılmasile fevkalâde kâr durur ve yalnız istihsalin artması devam eder, ki bu da makinaların yayılmasile genişleyince, işçiyeye lâzım olan şeylerin değerini zarurî iş müddetini, gündeliğın fiatını azaltır ve binaenaleyh fazla iş ile artık-değeri çoğaltır.

Kapital değişmeyen ve değişen diye ikiye bölünür.

yalnız kendilerinden alınmasını ve ebediyen serfleri olmasını isterler. Tefecinin bir mantosu, altın köstekleri ve yüzükleri vardır ve kendisini dindar ve namuslu bir adam olarak tanıtmak ister. Tefeci mekruh bir canavardır, yırtıcı bir devden müthiştir... Ve eğer yol kesenlerle katilleri dövüyorlar ve başlarını kesiyorlarsa bütün tefecileri kovmaları, tel'in etmeleri, dövmeleri ve asmaları daha ne kadar çok lâzımdır.]

Kapitalist biriktirme Kol miktarının artmasını ister. Gelirin bir kısmının değişen kapital haline çevrilebilmesi için işçi sayısının artması gerektir. Kapitalist tarzında halkedişin asıl organizmi (uzviyet) işçinin iş kuvvetini yeni gelen nesil vasıtasile muhafaza edebilmesini ve kapitalin bu nesli mütemadî halkediş eserine devam ettirmesini icap ettiriyor. Fakat kapitalistin bugün istediği iş dünkü istediğinden çok olduğuna göre gündelik de tabiatile arttırılması gerekirdi. Ve netice itibarile eğer kapitalin asıl arttırılmasında gündeliklerin aksine azaltılması sebebi bulunmasaydı tabiatile gündelikler de artacaktı.

Her yıl kapitale eklenen gelirin bir parçası, gördüğümüz gibi, kısmen değişmiyen kapitale, ve kısmen de değişen kapitale yani kısmen iş aletleriyle ilk maddelere, ve kısmen de iş kuvvetine çevrilmiştir. Fakat kapitalin arttırılmasile birlikte ve aynı zamanda eski istihsal sistemlerinin tekâmülü, yeni istihsal sistemleri ve makineler vücuda geldiği gözönünde tutulmalıdır. Bunlar, zaten bildiğimiz gibi, istihsali arttıran ve iş kuvvetinin fiatını azaltan şeylerdir. Kapitalin artmasının ilerlemesi nisbe-

tinde değişen kısmı azalır ve değişmeyen kısmı çoğalır. Yani binaların, makinelerin teferruatlarile beraber arttığı ve işin ilk maddelerinin çoğaldığı görülür, fakat aynı zamanda ve bu artma nisbetinde kapitalin çoğalmasile iş kuvveti ihtiyacı, Kolların ihtiyacı azalır. İş kuvveti ihtiyacı azalmakla beraber bu işin talebi de azalır ve nihayet fiati de düşer. Netice itibarile kapitalin çoğalması ilerlemesi nisbetinde gündelikler de iner.

Rekabet ve kredi vasıtasile kapitalin artırılması geniş nisbetler alıyor Kredi birdenbire birçok kapitalin birleşmesini veyahut kendilerinin herbirinden daha kuvvetli bir kapital ile kaynaşmasını mucip oluyor. Rakabet ise, bilâkis, bütün kapitallerin birbirile yaptıkları savaştır, yaşamak için yaptıkları kavgadır, galebe çalmak için zaten daha güçlü olanlar bu kavgadan daha da kuvvetlenmiş olarak çıkarlar.

Kapitalin çoğaltılması, demek oluyor ki, bir hayli kolun kullanılmasına engel oluyor, yani işçiler arasında - kat'î değil- nisbî bir fazlalığı doğuruyor. [1]

«Ve kapitalist esasî üzerine zenginliğin çoğalmasının ilerlemesi tabiatile bir işçi halk fazlalığını ortaya çıkardığı halde bu fazlalık, sırası gelince, çoğalmasının en kuvvetli manivelâsı, ve kapitalist istihsalin tam tekâmülünde ya-

[1] Marx bu işçi halkının *nisbî* fazlalığı hakkında şöyle diyor: «Değişen kapitalin nisbî eksikliği ve iş talebindeki mütekebil azalması kanununun neticesi nisbî bir fazla halk vücude gelmesidir. Buna *nisbî* diyoruz, çünkü bu işçi halkının müsbet ve kat'î bir artmasından ileri gelmiyor, fakat, kapitalin ihtiyaçlarına göre, işçi halkının bir kısmı fazla ve kullanılmaz bir hale geldiğinden ve binaenaleyh nisbî bir fazla hasil ettiğinden dolaydır.» J. G.

şama şartı haline geliyor. Bu fazlalık, sanki kendi parasını vererek büyümüş ve disipline etmiş gibi, kapitale kat'î bir surette ait bulunan bir *yedek endüstriyel ordu* teşkil ediyor. Bu fazlalık her vakit soyulabilen ve artık değerın elde edilebilmesi için hazır bulunan insan maddesini temin ediyor.. Lüzumsuz işçi halkının istihsalı, yalnız büyük endüstri rejiminde, zenginlik istihsalinin muntazam bir zembereği haline gelir. [*] »

Büyük endüstriyel ordu, bu fazla işçi halkı, genel olarak, dalgalı şekil, gizli şekil, durgun şekil denilebilen üç şekil alır. Birinci şekil daha iyi ücret alır, daha az zahmetli bir iş yaptığı halde, işsizlikten ötekilerden daha az sıkıntı çeker. Son şekil, aksine, bütün ötekilerden daha nadiren iş bulan işçilerden mürekkeptir ve her vakit daha yorucu ve müstekreh bir işte kullanılarak, kendilerine insan işinin en az para getiren ücreti verilir. Bu son şekil yalnız endüstriyel tekâmülün açıkta bırakıp gönderdiği kalabalıktan değil, fakat, belki tecrübenin gösterdiği gibi, daha velut insanlardan mürekkep olduğu için — en çok işçisi olandır.

Adam Smith diyor ki:

[Fıkaralık çocuk yapmaya uygun gibi görünüyor.] Zarif ve nükteli papas Galiani için ilâhi mukadderatın bu pek hakimane bir kararıdır:

[İlk faydeli zanaatları yapan insanların çok fazla doğmalarını Allah istiyor.]

Laing statistik ile şunu isbat ediyor:

[*] Marx S. 279

[Hatta açlığı ve bulaşık hastalıkları doğuracak kadar ileri götürülen sefalet azaltacağına halkı çoğaltmağa yarıyor. (1)]

«Bu üç şeklin altında, nisbi fazla halkın tortusu kalıyor ki o da fıkıralığın cehenneminde oturuyor. Serseriler, suçlular, orospular, dilenciler ve doğru tabirile (*das lumpenproletariat*) *proletariat des gueux* yani fakir ve derbederler proletaryasını ve işçilerini teşkil eden bütün insanlar bir tarafa bırakılınca, sosyal tabaka üç cinsten ibaret kalır:

Birincisinde çalışmağa muktedir işçiler vardır. İngiliz fıkıralık kümesinin her krizde kabardığını ve işlerin her başlamasında azaldığını görmek için statistiklere birkere bakmak kâfidir. İkincisinde öksüzlerle sadaka ile yaşayan fıkıraların çocukları bulunuyor. Bunlar yedek endüstriyel ordunun namzetleri olup bolluk zamanlarında hemen ve hep birden asıl iş ordusuna alınırlar. Üçüncüsünde düşkünler, biçareler, her türlü iş yapmaktan aciz olanlar vardır.

Bunlar bir yandan kendilerini yaşatan sanatlardan, iş bölümü tarafında, mahrum edilenlerdir, sonra da yaşları işçinin tabii hayatını geçen insanlardır, ve nihayet tehlikeli makineler, maden işletmeleri, kimyevî mamulât fabrikaları vesaire ile sayısı artan sakat, malûl, hasta ve dul vesaire gibi endüstrinin kurbanlarıdır.

«Fıkıralık faal iş ordusunun malûller evi ve yedek endüstriyel ordunun ölmüş ağırlığıdır. Bu fıkıralık

[1] Marx S. 284

nisbi fazla halkı yapan sebepten ileri gelir, lüzumu da bu fazla halkın lüzumunun neticesidir. Fıkaralık, fazla halk gibi kapitalist istihsalin baka ve zenginliğin de inkişaf şartını teşkil eder.

«Böylece işçilerin adetlerini kapitalin ihtiyacına göre uydurmağı ve arzeden ekonomist ilim ve hikmetinin bütün münasebetsizlikleri anlaşılır. Bu işçi sayısız mütemadiyen ihtiyaçlarına uyduran kapitalist istihsal ve biriktirmenin kendi mekanizmasıdır. Bu uydurmanın ilk kelimesi nisbi bir fazla halk veya yedek endüstriyel ordu vücade getirmektir; son kelimesi ise, faal iş ordusu tabakalarının her gün artan sefaletidir, fıkaralığın ölmüş ağırlığıdır.

«İşin sosyal istihsal kuvvetinin tekâmüllerinin gitgide iş kuvvetinin sarfiyatını azaltan kanunu - istihsal aletlerinin çoğalan tesiri ve artan miktarı sebebiyle - sosyal adamı az iş ile çok elde etmek vaziyetine sokan bu kanun kapitalist rejiminde - istihsal aletlerinin işçinin emrinde olmadığı ve belki işçinin istihsal aletlerinin emrinde bulunduğu o kapitalist rejiminde - tamamile bir aksi olan şu neticeye varıyor; istihsal aletleri çare ve kuvvetlere her ne kazanılırsa, o nisbette işsiz işçilerin sayısı artar ve binaenaleyh ücretcinin yaşama şartı yani iş kuvvetinin satılması okadar tehlikeye girer.

«Kapitalist rejiminde tek başına çalışan işçinin aleyhine olarak işin istihsal kuvvetini arttıрмаğa yarayan bütün metotların tekâmül ettiğini nisbi artık - değer istihsalinin tahlili gösterdi. Yine bu tahlili istihsalini arttıran her vasıtanın müstahsilin soyulması ve esir edilmesi için birer

vasıtaya tahavvül ettiğini de gösterdi. Ve bu vasıtalar, işçiyi bir parçanın adamı yapmakla ve kendisini makinenin bir basit teferruatı haline koymakla tahkir ediyor ve sakathyorlar; ve işçiden ruhunu alıp yerine ıstırapı koyuyorlar; ve fen işçiye karşı yabancı ve hasım bir kuvvet haline gelerek kendisini istihsalin fikrî kuvvetlerinden ayırıyorlar; ve gitgide işçinin çalışmağa mecbur olduğu şartları anormal bir hale getiriyorlar; ve işçiyi çalışırken nefrete lâıyk ve âdi bir istibdada maruz kılıyorlar; ve işçi için çalışma müddetini, artık kendisine yaşamak için vakit bırakmayacak surette, uzatıyorlar; ve işçinin karısı ile çocuklarını kapital Allahı olan Djagghernaut'ın arabasının tekerlekleri altına atıyorlar.

«On sekizinci asrın başlıca ekonomistlerinden olan Venedikli papas G. Ortes kapitalist istihsale karşı gelen tezat ve münafette, sosyal zenginliği tanzim eden, tabii ve umumî bir kanun görüyoruz.»

G. Ortes şöyle diyor.

[Uluslar mutluluğu için faidesiz sistemler düşünmekten ise sefaletlerinin sebebini aramağa uğraşacağım... Bir ulusta ekonomik iyilik ve fenalık her vakit müvazenet halindedir, bir takımlarındaki iyiliklerin bolluğu daima öbür takımlarda bu iyiliklerin kıtlığına müsavidir. Azlığın büyük zenginliği her vakit çokluğun ihtiyaçlarının mahrumiyetile beraber gider.

Yine bu papasa göre, bir ulusun zenginliği nüfusuna ve sefaletide zenginliğine muadildir. Bir takımın çalışması öbür takımın iş görmemesini mucip olur. Fakirler ile

üş görmeyenler zenginler ile çalışanların vücudu bakalarının lüzumlu meyvalarıdır.

«Ortes den on yıl sonra yüksek kilisenin bir protestan papası olan Tovnsend fakirliği, zenginliğin lüzumlu bir şartı olarak, kabaca methediyordu.»

Tovnsend şöyle diyordu :

[İşin kanunen mecburi olması fazla zahmeti, şiddeti ve gürlütüyü mucip olacaktır, açlık ise sessiz ve devamlı bir tazyık hasil etmekle beraber bir de endüstrinin ve çalışmanın tabii amili olmak üzere de en kuvvetli gayreti vücade getirir]. Bunun için de açlığı işçi sınıfında devam ettirmelidir, ve Tovnsend e göre ezcümle fakirlerde revaçta olan fazla nüfusu [1] prensipi bu gayeyi temin eder.

Yine Tovnsend şöyle diyor :

[Her vakit fakirlerde bir dereceye kadar ihtiyatsızlık olduğu ve bunlardan cemiyetin en hakir ve en müstekreh işlerini görmek için her vakit kâfi miktar bulunduğu tabiatın bir kanunu olarak görünüyor. İnsan mutluluğunun esası bundan dolayı pek çok artmıştır, en nazik olanlar bu angaryalardan affedildiklerinden rahatsız edilmeden daha ince işlerle uğraşabilirler.. Fakirlerin kanunları [2] Allah tabiatın dünyaya yerleştirdikleri bu sistemin ahenk ve güzelliğini, tenasüp ve nizamını bozmağa uğraşırlar.]

[1] Bundan maksat *Maltusun kanunu* denilen kanundur. Bu kanuna göre nüfus gıda miktarından daha fazla süratle çoğalmaktadır.

[2] Fakirlerin kanunlarının *Poor Laws* maksadı fakirler vergiyi *Poor Tax* ve eminevleri *Workhouse* ile fukaralığa çare bulunmasıdır. J. G.

«Venedikli katolik papasın sefaletin ekonomik mukadderatında hıristiyan merhametinin, bekârlığın, manastırların ve sairenin sebep ve hikmetini bulduğu yerde, İngiliz protestan papası bilâkis fıkralara yapılan yardımların aleyhine bir vesile buluyordu.» [1]

Storch şöyle diyor :

[Sosyal zenginliğin ilerlemesi sosyetenin bu faideli sınıfını doğuruyor..., bu sınıf en can sıkıcı, en sefil ve en usandırıcı hizmetleri görüyor; ve bir kelime ile, bu sınıf hayatın nahış ve tahkir edici her şeyini omuzlarına alıyor, ve böylece öteki sınıf fikrin zevklerini ve karakterin itibari haysiyetini temin ediyor.]

Ve nihayet Storch halk kümelerine zor ile sefalet ve hakareti kabul ettiren bu kapitalist medeniyetin barbarlığa karşı hangi faide ve menfaati teklif ettiğini kendine sorduktan sonra söylemeğe değer yalnız bir tane buluyor; emniyet! ve Destutt de Tarey de nihayet sadece şunu söylüyor:

[Fakir uluslar, işte halkın rahat ettiği yer; ve zengin uluslar, halkın ekseriya fakir olduğu yer.]

Şimdi de, kapitalin biriktirilmesinin neticelerini, hadiseler vastasile görelim. Burada, yukarda olduğu gibi, bütün misaller kapitalist biriktirmenin en mükemmel memleketi olan ve (tekrar edip hiç unutmamalıdır ki) bütün medeni ulusların kendisine doğru yeltendikleri, İngiltereden alınmıştır. Marx tarafından bir sürü malzemenin ancak pek azını zikredebildiğimize teessüf ederiz. «1862 de

[1] Marx, S. 284 - 286

kralın özel meclisi, resmi hekimi olan Dr. Simon un başkanlığı altında, İngiliz işçi sınıfının en fena gıda alan kısmının sefaleti hakkında bir anket yapılmasını emretti. Bu ankette kural olarak, her kategoriye göre en sıhhatli ve nisbeten iyi vaziyette olan familyalardan seçilmesi kararlaştırıldı. Ve elde edilen genel netice şu oldu: anketin yapıldığı kentteki işçilerin yalnız bir sanatta azot istihlâki ve pek az olarak, kat'ı asgariyi geçiyordu; zaten bu asgariden sonra açlıktan gelen hastalıklar başlar. İki sınıfta, gerek azotlu yemekte ve gerek karbonlu yemekte açık vardı, ve bunların birinde açık pek fazla idi. Ziraat işçilerinde, ancak beşte birinden fazlası karbonlu yemeğin zarurî tayınını alıyordu, üçte birinden fazlası da azotlu yemeğin zarurî tayınını alıyordu. Hasılı, üç fontluk ve (Berkshire, Oxfordshire, Somerstshire) azotlu yemek hiç bir yerinde asgarîye yaklaşmamıştı. Ziraat işçileri arasında en fena yemek yiyenler İngiltereninkiler idi. İngiltere ise birleşmiş krallığın en zengin kısmıdır. Yemek azlığı, ziraat nüfusu içinde en ziyade kadınlar ile çocuklarda görülmüştü.»

Dr. Simon [İşini görebilmesi için insanın yemek yemesi gerektir.] diyor.

“Daha büyük bir sefalet kent işçilerinin bazı kısımlarında tahribat yapmakta idi.”

Bunlar için Dr. Simon [O kadar fena gıda alıyorlar ki bunun sıhhat için yıkıcı ve gaddar mahrumiyet vak'aları tabiatile fazla olsa gerektir.] diyor.

Genel raporunda Dr. Simon şöyle diyor :

[Fakir hastalarla hastanelerdeki hastaları tedavi etmeye

alışmış olan her kimse yemeksizliğin sebep olduğu veya azdırdığı hastalık vekalarının pek çok olduğuna şahadet edebilir. Sağlık bakımından diğer kat'i hallerde buraya gelip eğlenebilir. Yemeğin azaltılmasına zarurî bir surette dayanıldığı ve genel olarak, önceden her türlü ve bir çok mahrumiyetlere razı olunduktan sonra, mecburî perhizin kabul edildiği unutulmamalıdır. Yemek azlığının hıfzıssıha terazisine tesir etmesinden bir hayli zaman önce, fizyolojistik açlıktan hasıl olan ölüm ile hayat arasında sallanan azot ve karbon dozlarını hesap etmeye başlamasından bir hayli zaman önce zaten aile yuvasından her türlü maddî konfur kalkmış bulunuyor. Yiyecekteki ziyade elbise ve ateş azaltılmış bulunacaktır; havanın şiddetine karşı kâfi miktar korunulamıyacaktır; bir dereceye kadar hastalıklara sebep olan veya bunları azdıran mesken daraltılacaktır; güç hal ile bir eşya veya ev avadamlığından bir parçaya rast gelinecektir. Hattâ temizlik bile pek pahalılaştırmış veya zorlaştırmıştır. Eğer nefse saygıdan dolayı, temizliğin devamı için yine bazı gayretler edilse bile bunların her biri açlığın şiddetlenmesini temsil eder. Kiraların en aşağı olduğu yerde, sağlık polisinin hiç iş görmedikleri mahallelerde, kokmuş lâğımların en çok gelip gitmenin en az, sokak ortasındaki pisliklerin en çok, suyun en az veya suyun en fenası bulunduğu, ve eğer bir kentde ise, en az hava ve en az ışığı olan yerde oturulacaktır. İşte fıkarcılığın eğer bu fıkarcılığa yemeksizlik girmiş ise çaresiz maruz olduğu tehlikeler bunlardır. Eğer bu fenalıkların hepsi hayat üzerine

korkunç bir ağırlıkla basarsa, kendi başına yalnız yemeksizlik zaten müthiş bir şeydir. Bunlar ezcümle bahis mevzuu olan fıkralığın tenbellikten gelen hak edilen fıkralık olmadığı hatırlanırsa, boğucu düşüncelerdir. Bu çalışan kimselerin fıkralığıdır. Kenetteki işçilere gelince naçiz yemeklerini elde ettikleri iş çok defa haddinden fazla uzatılmıştır. Ve bununla beraber, pek nisbi bir mânada bile bu işin yaşamalarına imkân verdiği söylenemez. Onları iş mümkün merte bu uzun ve karışık yollardan fıkralığa doğru sürükler.]

«İstihsal vasıtalarının temerküzü ne kadar çoğalır ise o kadarda işçilerin dar bir yerde toplanmalarının arttığını her bitaraf müşahit görür; ve netice olarak da kapitalist biriktirme ne kadar çabuk olursa okadar işçilerin mesken şartları sefilleşir. Kentlerin «güzelleştirilmeleri» ile beraber giden zenginliğin çoğalmasını herkes görür: fena kurulmuş mahallelerin yıkılması, bankalar için saraylar yapılması, antrepolar, vesaire, ticari gelip gitme ve lüks arabalar için yolların genişletilmesi, kenet içinde demir yollarının getirilmesi, vesairenin neticesi hep fıkraların en gayri sıhhi ve en kalabalık köşe ve bucaklara doğru konmasıdır [1].»

Dr. Simon bir genel görüşünde şöyle diyor:

[Her ne kadar resmî görüşüm münhasıran fizik ise de yine en sade bir insaniyet fenalığının öteki tarafına göz yummaya razı olmuyor.

Artık odereceye varıldıktan sonra her türlü inceliğin

[1] Marx, S. 289-290

o kadar inkârı, vücudün ve cismani vazifelerin bu kadar kirli ve karma karışık olması, çıplaklıkların bu derece açığa vurulması tabiatile insanlıktan ziyade hayvanlığın alanında bulunduğunu gösterir. Bu tesirlerin altında bulunulması devam ettikçe daha ziyade derinleşen bir şukuttur. Bu bahtsız muhitte doğan çocuklar için bu hal bir alçaklık vaftizidir. (*Baptism into infamy*) bu gibi şartlar içinde bulunan kimselerin, cevheri maddî ve manevî temizlik olan, bu medeniyet havasına kavuşmalarını ümit etmek en boş bir hayal ile oyalanmaktır.]

«Proletaryanın göçebe leri köylerden düşürülür, fakat bunların yaptıkları işler çok defa endüstriyeldir. Bunlar lüzumuna göre, bazan bir noktaya ve bazan da başka bir noktaya atılan, kapitalin hafif piyadeleridir. Göçebe işçiler muhtelif yapı, bataklık kurutma, tuğla ve kiremit ocakları, kireç fırınları, demir yolu vesaire gibi işlerde kullanılır. Bulaşık hastalıkların bu müteharrik kafileleri çadırlarını kurdukları yerleri etrafına çekek hastalığı, tifoyit sıtma, kolera vesaireyi getirirler. Mühim bir kapital avansı istiyen işlerde, meselâ demiryolları yapılmasında vesairede genel olarak müteahhit ordusuna gelişi güzel kurulmuş yerlerde, hiçbir sıhhi tedbir alınmadan, mahalli hükûmetin kontrolü dışında tahtadan barakalar vesaire tedarik eder, fakat müteahhit efendi için bunlar büyük kârlar kaynağıdır, çünkü o işçilerini böylece endüstri askerleri ve kiracı olmak itibarile iki türlü çalar. Barakanın bir, iki veya üç gözü olduğuna göre içinde oturan haftada bir, iki veya üç şilin vermiye mecburdur.

«1864 eylülünde iç bakanlığına Sevenoaks mahallesinin sıhhi polis komitesi tarafından şu hadiselerin haber verildiğini Dr. Simon söylüyor : Bu mahallede bir yıl önceye kadar çiçek hastalığı hiç yoktu. Bu tarihten önce Lewis-hamdan Tunbridge'e kadar bir demiryolunun yapılmasına başlandı. En mühim işlerin etrafında yapılmasından dolayı Tunbridge kentinde bütün demiryolunun büyük deposu kuruldu. Kentin boş evciklerine bütün işçileri yerleştirmenin imkânsızlığı karşısında müteahhit demiryolunun hava almıyan ve lâğımları bulunmıyan barakalar yaptırdı; bundan başa tabiatile bu barakalar hınca hınç dolacaktı, çünkü her kiracı kendisile beraber, her ne kadar kalabalık da olsa, ve hatta barakalar iki odalık da olsa, bütün ailesini de burada iskân eyliyecekti. Doktorun raporunda, bu zavallı insanların biriken kirli suların ve pencerelerinin dibinde bulunan abdestanelerin çıkardıkları fena kokulara mani olmak için kapı ve pencerelerini sımsıkı kapalı tutmaya ve böylece gece boğulmanın bütün acılarını çekmiye mecbur olduklarını anlatıyor. Bir anket yapmaya memur edilen bir hekim bu sözümyabana meskenlerin halini şiddetli tabirlerle tavsif ederek eğer hemen tedbirler alınmazsa pek feci neticelerin vukuundan korkulmasını söyledi. Her ne kadar vaziyetleri korkunç olarak tasvir edilen barakalarda birkaç çiçek hastalığı vak'ası olmuş ve bulaşık hastalıklara tutulan kimseler için bir ev hazırlıhyacağına dair söz vermiş ise de müteahhit bir türlü sözünü tutmamıştır. Bir aydanberi mahellenin hastanesi hastalarla doludur. Yalnız bir ailede beş çocuk çiçek ve

sıtmadan ölmüştür, 1 nisandan 1 eylüle kadar çiçek hastalığından on ölüm vak'ası olmuştur ki bunun dördü sirayet yuvası olan barakalarda idi. Kendilerinde hastalık çıkan aileler fenalığı saklamak için ellerinden gelen herşeyi yaptıklarından hastalık vak'alarının tam bir sayısını vermenin imkânı yoktur.» [1]

Şimdi de işçi sınıfının en iyi para alan kısmında krizlerin neticelerini görelim. İşte 1867 nin ikinci kânununda bir endüstriyel kriz dolayısıyla müteessir olan başlıca yerleri gezen *Morning Star* gazetesin muhabirinin anlattıkları şunlardır :

[Londranın sağ taraflarında aileleriyle beraber sefaletin en son derecesine düşmüş olan on beşbinden fazla işçi var. Bunların içinde elit işçilerinden olan üç binden fazla makinist bulunmaktadır...]

Aç kalmış bir kalabalığın kuşattığı Poplor un iş evinin *Workhouse* kapısına kadar varabilmek için pek çok zorluk çektim. Ekmek vesikaları bekliyorlardı, fakat dağıtma saati henüz gelmemişti. Karların yığıldığı bir avluda, bir kaç kişi, bir saçağın altına sığınarak yolu Makademize [2] etmek için taş kırmağa uğraşıyorlardı: bunlardan her biri 5 boisseau kırmağa mecburdu (bir boisseau takriben 36 desimetre mikâbına tekabül eder.) [3] ve gündeliği

[1] Marx, S. 293

[2] Macadamiser - Makadam usulü üzere yani ufak taşlar yığınlarıyla şosa tesviye etmek (Şemseddin Sami - Fransızcadan Türkçeye lûgat.)

[3] Boisseau - Oniki buçuk litreden ibaret ölçek, kile kutusu. (Şemseddin Sami - Fransızcadan Türkçeye lûgat)

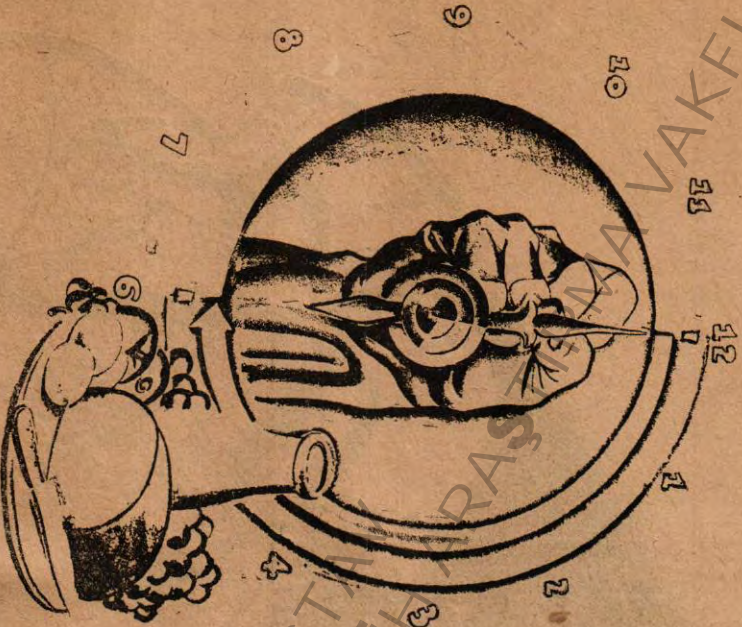
için 3 pens (30 santim) ve bir ekmek vesikası alıyordu. Avlunun başka bir tarafında yıkık bir kulübe görünüyordu. Bu kulübenin kapısını açtığımız vakit ısınmak için birbirine omuz omuza sıkışmış adamlar ile dolu olduğunu gördüm. Bu adamlar asgarî bir yemek ile mümkün olduğu kadar çok vakit çalışmayı bir izzeti nefis meselesi yaparak gemi kabloları tiftikleyiyorlardı. Yalnız bu *Workhouse* iş evi, bir çoğu, altı yedi ay önce, bu ülkede elde edilebilen en yükek ücretleri kazanmış olan, yedibin kişiye yemek dağıtıyordu.

Bütün biriktirdiklerini yedikten sonra daha da rehine konabilecek bir şeyleri buldukça mahallenin yardımından çekinen bir sürü adam bulunmasaydı bu yardım görenlerin sayısı iki misli olabilirdi.

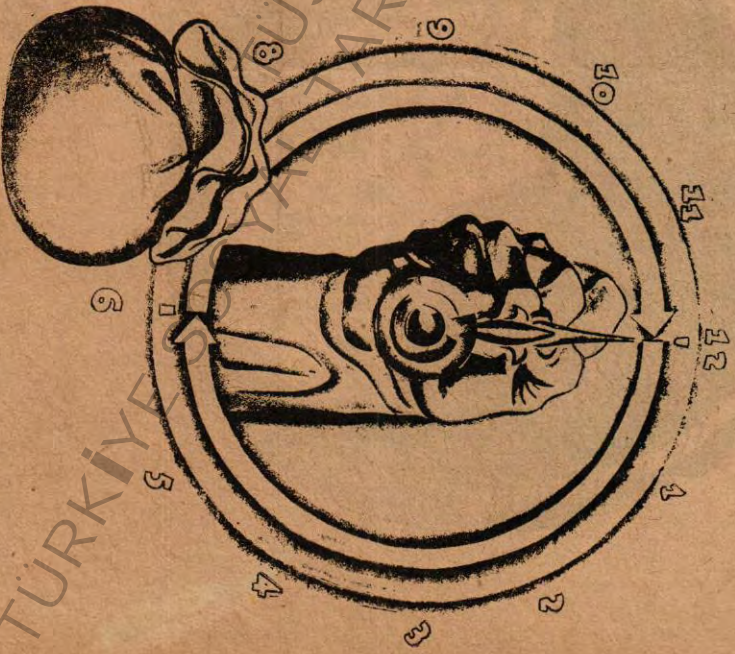
Workhouse iş evinden çıktıktan sonra yirmi yedi haftadanberi işsiz bulunan bir metalurji işçisinin evine girdim. Kendisini arka tarafta bir odada bütün ailesile beraber oturmuş olduğu halde buldum. Henüz oda tamamen eşyasız değildi ve ateş vardı. Çocukların çıplak ayaklarının donmaması için bu ateşe ihtiyaç vardı, çünkü soğuk müthişti. Ateşin önünde bir tabak içinde, iş evinden aldıkları ekmeğe mukabil kadın ile çocukların bükmeğe mecbur oldukları, bir miktar kıtık vardı. Erkek biraz önce tasvir edilen avluların birinde günde bir vesika ekmeği ile üç pens için çalışıyordu. Bize acı bir gülümseme ile söylediği gibi, büyük bir iştahası olduğundan öğle yemeği için gelmiş bulunuyordu ve yemeği de sızdırılmış domuz yağlı birkaç dilim ekmekle bir fincan sütsüz çaydan ibaretti.

[İkinci vurduğumuz kapı orta yaşlı bir kadın tarafından açıldı, bu kadın bizi bir kelime söylemeden, sönmek üzere olan bir ateşe gözlerini dikmiş, sessiz oturan bütün bir ailenin bulunduğu arka taraftaki küçük bir odaya götürdü. Bu insanlar ile küçük odaları, hiç bir vakit öyle bir sahneyi tekrar görmesini istemediğim, yüzüstü bırakılmış ve ümitsiz bir manzara hasil ediyorlardı. Anne çocukları göstererek: «Efendi, yirmi yedi haftadanberi hiç bir para kazanmadılar, ve bütün para, baba ile benim iyi zamanlar için bir yana koyduğumuz ve böylece istikbalin emniyetini temin ettiğimizi zaneylediğimiz, bütün para gitti bakınız» diye adeta vahşi bir sesle bağırdı ve aynı zamanda da, yatırılmış ve çekilmiş bütün paraların muntazaman yazılı olduğu, bir banka cüzdanı gösterdi. Böylece bu cüzdanda küçük biriktirmelerin nasıl beş şilinelik küçük bir depo ile başladığı ve yavaş yavaş yirmi sterlin lirasına kadar (beş yüz frank) çıktığını ve sonra derece derece sterlin lirasından şiline ve şilinden pense, taki son çekilen paradan sonra cüzdanın değersiz bir kâğıt haline gelmesine, kadar eridiği görülüyordu. Bu aile *Workhouse* in hergün bir etsiz (*maigre*) yemeğini alıyordu.

[Bir başka evde açlıktan hastalanıp bir şilteye elbiselerile uzanmış, ve bütün yatak takımı emniyet sandığına rehin edilmiş olduğundan, bir halı parçası ile ancak örtülmüş bir kadın buldum. Asıl kendisini tedavi eden bahtsız çocuklarının anne bakımına ihtiyaçları olduğu hallerinden görülüyordu. Bu kadın sanki daha iyi bir istik-

İşçinin kapitalist için çalıştığı ödenmeyen fazla iş zamanı

İşçinin kendisi için çalıştığı yemiyeye ile ödenen zaruri iş zamanı

TÜRKİYE İŞÇİLERİ VE KESİMLERİ İÇİŞİLERİ BAKANLIĞI

Para mal değerinin aynasıdır

Değeri yaratan iştir

TÜRKİYE SOSYAL İKTİSADİ ARAŞTIRMA VAKFI

*Kapitalist pazardan iş gücü almış değer vücade getirmeğe
gidiyor*

Karl Marks [Kısaltma: Carlo Cafiero;
Türkiye'ye çeviren: Süphü Nuri İleri], Kapital
(İstanbul: Bozkurt M., 1936) YENİ ADAM'ın ilavesi,
8°, 128 [+ 4 resim] s.

MK 1936 - 1409

- (s.2) İleri Bibliyotegi Ne İsmi Kuruluyor? ^{seviri} ^{2 hüküm ve kan.}
- (s.3) Türkiye'ye çevirirken ^{Subat 1936 JNi}
Peygamber tezbihli / Not 1: "Hakkın suuu da söyliyelim"
ki Marksizme asla bis dem deyt, ilmi bis doktrundur."

- (s.4-7) K.M., Das Kapital
- ↓ Fransızca J. Roy çevirisi
  - ↓ Cafiero, Carlo (1846 - 1892) ^{5'inci Enternasyonaldeki anaristlerle}
Bakunin'i - Marx'ın Kızını.
1878'de yaptığı İtalyanca hülâsa Kapitali
Bibliyoteka sosyalista'nın 5'inci cildi olarak bastı.
  - ↓ James Guillaume, bu özetini İt.'den Fr.'ya çevirtti.
  - ↓ S.N.i. Guillaume çevirisini Türkiye'ye aktarıms.
- (s.8-10) İtalya, Mart 1878 ^{Birinci Cilt} 2 ve 3'ü Marx
her halde yayımlar!

Birinci Bölüm	Mal, Para, Zenginlik, Kapital
2 "	Kapital Nasıl Doğar
3 "	İş Günü
4 "	Nisbi Artık Değer
5 "	Kooperasyon
6 "	İş Bölümü ve Manifaktör
7 "	Makine ve büyük endüstri
8 "	Gündelik
9 "	Kapitalin birikmesi

Onuncu Bölüm: İlk Biriktirme

Notice

[İşi her şeyi yaptı ve işi her şeyi bozabılır,
Çünkü o her şeyi yeniden yapabılır.]

[127-128 Not]

Erico Malatesta (21. Ekim. 1876) Bern

Enternasyonalin 8'inci genel kongresinde

[Toplum ve devrim üzerine düşünceleri]

128'den sonra

4 Sayfa Türüklü Illustratou'lar!

Sophi Nuri İleri, İspanyada Sınıf
Kavgası (İstanbul: Selâmet B., 1936)
İleri Bibliyoteki No 2, 8°, 38s., 15 kr.

[Çiyak-Beyaz]

M K 1936 - 1112

Kapakta Bir Kadın
sol elinde marşer, sağ elinde Kızıl bayrak
(olmalı)

Önsöz "Lentü nefeslerden generaller yaparken
Zamora ve Azanalar krallık generallerine
cumhuriyet ardovunu testini ettiler."

"İnkilâpçı, mütâkâleci, lâayik ve halkın olan T.C. his bir
vakti kapitalizme atılması mütâkâleci ve âci generallerini
tarafında olmaları ve değildir."

Hasmeler Karşısında

Faşist Partileri Halk Kitlelerine Neler Vaadettiler?

Markt İktisada gelen faşistler Halk Kitlelerine
(Emg.) Dar mânada şifâ (Alm. Kalya. J. Neler Verdiler?
(Emg.) Geniş mânada faşist - Roosevelt, Baldvini, Laval - Dummery.

Faşizm Nasyonalist ve Anti Kapitalist midir?
- İktisalî tahribat - İlim düşmanlığı - Otarsiz
- Makine düşmanlığı - Demokrasi ve parlamento alaylılığı
- Harp taraftarlığı.

İspanyada Sınıf Kavgası

A. İspanyol Cumhuriyetinin Sınıf Bünyesi
Burjuva, İki Sınıfının İnkızağı ve Kıtise
Jesuitler!

İspanyada Arazi Takvimi, Derebeylik bakiyesi -
Anarşistleri, şehirli köşük burjuvazi zannediyor (s.20)
Şehir ve köy orta sınıfları
won Ehemmiyeti

İspanya emekçi sınıflarının halk İktisadi,
siyasi ve istimal krizemüstâst bir cumhuriyet bünyesi

B. İspanyol Faşizminin Tekâmül ve
Hususiyetleri.

Birinci Dere
İkinci Dere

Anarho sendikalistler adeta kuvvetli ve
teskilatlı, fakat seferlerinde kimin adını ^{satılmıs} _(s. 26) bulamazlar

C. Halk Cephesi Hükümeti ve Programı
Gil Robles'in Dini ve Faşist Partisi

D. General Franco İttih. Hareketi Sebepleri

Hareketin Mahiyeti
İssi-köylü hükümetinin programı
1934 Ekim Devrimcileri!

L.P. Duth., *Fascisme* 1936
R. Blanche, *Le choc des deux Espagnes*
F. Heckert, *Que se passe-t-il en Allemagne*
R. Burger, *Les horreurs fascistes en "*
G. Dimitrioff, *Fascisme*

Monde ve Lu koleksiyonları.

A. Cevad [Emre] (Anketi Tapan), Neler Hazırlıyor-
lar? (İstanbul: Sirketi Mürettebiye B. 1936)
Akis Kütüphanesi Nesriyatı No: 1, 8° 93⁽⁴³⁾ s., 25kr.

- sayfa
- 3-15 Mehmet Ziya, Faşizmin Ruhu
çıkacağı kitaptan Sosyal sükut organizasyonu
- 16-18 İsmet Hüsni "Unutmak"
s. şiir kitabından Güneşi fatan adamlar
- 19-22 Hüseyin Armi [Sando] "Gençliğini fabrikada"
s. Amele Hayatından geçen ameşe iltihaplığında ne yapar?
Parsalar kitabından
- 23-31 Niyazi Remzi "On beş kıloluk kursuz"
s. İtalya'dan raporlar adlı kitabından.
- 32-38 Dr. Fuat Sabit (sev.) Ludwig Feuerbach ve
s. Klasik Alman Felsefesinin Sonu (F. Engels)
2'nci bölümünden parçalar.
- 39-44 Nâzım Hikmet Simama kadısı oğlu Bedrettin
Koraburun Mağlupları - Altına Bab I & II
- 45-53 Suat Derviş "Ekseriyet" (hikâye)
- 54 Nahit Rıza "Beklemek" Mektuplar s. şiir
kitabından
- 55-58 Nâzım Sadullah "Bir Asık Mektup" - Akademi-
sürüşü
- 59-63 Fark Berumen Kurbanlık Köyü (hikâye)
- 64-66 Kemal Tahir Ayınca s. şiir kitabından
- 67-72 Hüseyin Şehsuvar Çulsuz Adam Kemal Akmet
s. roman

- 73-79 S. Ali Kağın Hikâye kitabından
80 İbrahim Belev İki Dervin İki Harbu Bülânsosu
81-88 Avni Moğol Zindana Atılan Adam
[Am: L. Nikolline'den sev.] Kavga Hikâyeleri
89-93 Nurullah Ataç Terakkiye Dair Sohbetler